

کتابخانه جناب ڈاکٹر سید ظفر احمد

عمر آباد
۱۵ اکتوبر ۱۹۳۶ء

مُساویر

میں

سیاحتِ چند روزہ افغانستان

(اکتوبر ۳۳ء)

اقبال

۱۹۳۶ء

مسافر

معنی

سیاحت چند روزہ افغانستان

(اکتوبر ۱۳۳۳ء)

اقبال

۱۹۳۴ء

CHECKED-2002

۱۹۱۵۱۵۵

۲۶۶
۵۵
۹۶۹۰

اشاعتِ اول ۱۹۳۲ء پنج صد

اشاعتِ دوم ۱۹۳۶ء دو ہزار

۲۰۳
۳

(کاپی رائٹ)

M.A. LIBRARY, A.M.U.

PE9690

۲۹۶۹۸

12 JUN 1965

CHECKED 1996-97

نادرِ افغان شیرِ درویشِ خو	رحمتِ حق بر روانِ پاکِ او
کارِ ملت محکم از تندیسِ او	حافظِ دینِ مبینِ شیرِ او
پس چون ابوذرِ خود گرد از اندر نماز	ضربش بهنگامِ کینِ خارا گداز
عهدِ صدیق از جانش تازه شد	عهدِ فاروق از جانش تازه شد
از غمِ دینِ درویشِ چو لاله دارغ	در شبِ خاور و جودِ او چو سراغ
در رنگِ هوشِ مستیِ اربابِ فوق	بهرِ جانش سراپا جذبِ عشوق
خسروِ شمشیرِ و درویشِ نگه	هر دو گوهر از محیطِ لا اله
فقر و شاهی و اربابِ مصطفی است	این تجلیهای ذاتِ مصطفی است

این دو قوت از وجودِ مومن است	این قیام و آن سجودِ مومن است
فقر سوز و درد و داغ و آرزوست	فقر را در خون تنبیدن آبروست
فقر نادر آخرا ندر خون تنبید	آفرین بر فستِ آں مرثسید!
اے صبا اے ره نور و تبی ز گام	در طوافِ مرقشش ز ملکِ خرام
شاه در خواب است پاهای ته نه	غنچه را آهسته تر بختِ آگره
از حضور او مرا فرماں رسید	آنکه جان تازه در خاکم مید

سوخستیم از گرمی آوازِ تو

اے خوش آں قفس که داند رازِ تو

از غنیمتِ تو لبت ما آشناست

می شناسیم این لوناها از کجاست!

اے باغوشِ سحابِ ماچو برق
 روشن و تابنده از نورِ تو شرق
 یک زماں در کوہِ سارِ ما درخش
 عشق را باز آں تب و تابِ بہ بخش
 تا کجا در بندِ ما باشی اسیر
 تو کلیمی راہِ سینا عجب گیر

طے نمودم باغ و راغ و دشت در	چون صبا بگنجد شتم از کوہ و مکر
خیبر از مردانِ حقِ برگانہ نیست	در دل او صد ہزار افسانہ ایست
جادہ کم دیدم از و سچ پیدہ تر	یا وہ گرد و در خم و پچیشِ نظر
سبزہ در دامنِ کسارشِ مجھے	از خمیشش بر نیاید رنگِ بوبے

سرزمینے کبک او شاہیں مزاج آہوئے او گیر و از شیراں خراج!
 در فضائش جرّہ بازاں تیز چنگ لرزہ برتن از نہیب شاں پلنگ!
 لیکن از بے مرکزی آشفتنہ وز بے نظام و ناتمام و نیم سوز!
 فرّ بازاں نیست در پر واز شاں از تدر و اں پست تر پر واز شاں!
 آہ قحط بے تب و تاب حیات روزگارش بے نصیب از وادوات!
 آں یکے اندر سجود و ایں در قیام کار و بارش چوں صلوٰت بے امام!

ریز ریز از سنگ او مینائے او

آہ! الزام روز بے فروائے او!

خطبات اقوام سرحد

اے زخود پوشیدہ خود را باز یاب	در سلمانی حرام است ایس حجاب!
رمزدین مصطفیٰ دانی کہ چسیت	فانش دیدن خویش را شاہ ہنشی است!
چسیت میس؟ در یافتن اسرار خویش	زندگی مرگ است بے دیدار خویش
اس مسلمانے کہ بیند خویش را	از جہانے برگزیند خویش را
از ضمیر کائنات آگاہ اوست	تبیخ لا موجد الا اللہ اوست
در مکان و لا مکان غوغائے او	نہ سپہ آوارہ در پنهائے او
تا دلش سرے را سر از خد است	جیف اگر از خویش تن نہ آشناست
بندہ حق وارث پیغمبران	او بکشد در جہان دیگران

تاجمانے دیگرے پیدا کسند	ایں جہان کہنہ را برہم زند
زندہ مرد از غیر حق دار و سداغ	از خودی اندر وجود او چہ سراغ!
پائے او محکم بر زم خیر و شر	ذکر او شمشیر و فکر او سپر
صبحش از با ننگے کہ بر خیزد زجاں	نے ز نور آفتاب خادراں!
فطرت او بے جہات اندر جہات	او حریم و در طوافش کائنات
ذرّہ از گردِ راہش آفتاب	شاہد آمد بر عروج او کتاب
فطرت اور اکشاد از ملت است	چشم اور روشن سواد از ملت است!
اندکے کم شوق بر آن و خبر	باز اے نادان بخویش اندر نگر
در جہاں آوارہ ہیچ پارہ	وحدتے کم کردہ ہر پارہ
بند غیر اللہ اندر پائے تست	داغ از داغ کہ در سیمائے تست

مخیریل از مکر پنهانی تبرس از ضیاع روح افغانی تبرس!
 ز آتش مردان حق می سوزدست نمکته از پیر روم آموز دست

”رزق از حق جو مجاز زید و سر

مستی از حق جو مجاز بنگ و سر

گل محسن گل را بخور گل را جو

زانکه گل خوار است دائم زرد و

دل بجو تا جاوداں باشی جو

از تجلی چهره ات چوں از غواں

بنده باش و بر زمین و چوں سهند

چوں جنازه نئے که برگردن بر زندا

شکوہ کم کن از سپهر لا جورد	جز بگر و آفتاب خود مگرد
از مقام ذوق و شوق آگاه شو	ز رہ چسپا و محسوس ماہ شو
عالم موجود را اندازه کن	در جہاں خود را بلبند آوازہ کن
برگ ساز کائنات از وحدت است	اندیس عالم حیات از وحدت است
در گذر از رنگ و بو ہائے کہن	پاک شوا از آرزو ہائے کہن
ایں کہن سا ماں نیز ز باد و جو	نقشبند آرزوئے تازہ شو
زندگی بر آرزو دارد اساس	خوش را از آرزوئے خود شناس
چشم و گوش و ہوش نیز از آرزو	مشتِ خاک کے لالہ خیز از آرزو
ہر کہ تخم آرزو در دل نہ کشت	پائمال و گدایاں چوں سنگ و شست!
آرزو سرمایہ سلطان مہیر	آرزو جامِ ہماں بینِ قہیر

آب و گل را آرزو آدم کند آرزو ما را از خود محرم کند
 چون شرار از خاکِ مابری چید ذرّہ را پہنائے گردوں می دہد
 پور آذر کعبہ را تعمیر کرد از نگاہے خاک را اکسیر کرد

تو خودی اندر بدن تعمیر کن
 مشتِ خاکِ خویش را اکسیر کن

مسافر وارمی شود شهر کابل و حاضر میشود بخصوص اینحضرت شهید^{رح}

شهر کابل با خطه و جنت نظیر	آب حیوان از رگ تا کنش بگسیر
چشم صائب از سوادش سرچین	روشن و پائنده باد آں سرزمین
در ظلام شب سمن زارش نگر	بر بساط سبزه می غلطد سحر
آں دیار خوش سواد آں پاک بوم	باد او خوشتر ز باد شام و روم
آب او براق و غاشق تابناک	زنده از موج نسیمش مرده خاک

— مرزا صائب تبریزی در مدح کابل میگوید
"خوشا وقتی که چشم از سوادش سرچین گردد"

نایداند حرف و صوت اسرار او	آفت بابل خفته در کسار او
ساکنانش حیرت و خوش گهر	میشل تیغ از جوهر خود بجهر
قصر سلطانی که ناشن و لکشت	زائران را گرد راهش کیمیاست
شاه را دیدم در آن کاخ بلبند	پیش سلطان فقیر در دست
خلق او اقلیم دلسا را کشود	رسم و آئین ملوک آنجانب بود
من حضور آن شهر والا گهر	بے نوا مردی بدر بار عمره
جانم از سوز کلامش در گداز	دست او بوسیدم از راه نیاز
پادشاه به خوش کلام ساده پوش	سخت کوش و نرم خمی و گرم جوش
صدق و اخلاص از نگاهش آشکار	دین و دولت از وجودش استوار
خاکی و از نوریاں پاکیزه تر	از مقام فقر و شاهی باخبر

درنگاہش روزگارِ شرق و غرب	حکمتِ او راز دارِ شرق و غرب
شہرِ یارے چون حکیمانِ نکتہ دان	راز دانی مدو جسز را امتثال
پیردہ ہا از طلعتِ معنی کشود	نکتہ ہائے ملک و دیں را وانمود
گفت ازاں آتش کہ در فی بدن	من ترا دائم عنبرِ یزیدِ شوق
ہر کہہ او را از محبتِ رنگ بوست	درنگاہ ہم ہاشم و محمد بوست
در حضورِ آن سلمانِ کریم	ہدیہ آوردم ز تر آنِ عظیم
گفتم این سرمایہ اہل حق است	در ضمیمہ اوجیاتِ مطلق است
اندر وہر است دارا انتہا است	حیدر را ز نیر وئے او خیر کشا است
نشہ حرمِ بخون او دوید	دانه دانه اشک از چشمش چکید
گفت "نا در درجہاں بے چارہ بود	از غمِ دین و وطن آوارہ بود

کوہ و دشت از اضطرابم پیخبر از غم آن بے حسابم پیخبر
نالہ بابانگِ هزارا میختم اشک با جوئے ہزارا میختم
غیرتِ آن غمگین نہ بود
قوتش ہر باب را برین کشود

گفت گوئے خسرو والا نژاد باز با من جذبہ سرشار داد
وقتِ عصر آمد صدائے الصلوات آں کہ مومن را کند پاک از جہات
انتہائے عاشقان سوز و گداز کردم اندر اقتدائے او نماز
راز ہائے آن قیام و آن سجود
جز بہ زمزمِ حرمِ ماں نتواں کشود

بر مزار شهنشاہ بابر خلد آشیانی

بیا که ساز فرنگ از نو ابر افتاد است
 درون پرده اوقتم نیست فریاد است!
 زمانه کهنه بستان را هزار بار آراست
 من از حرم نگذشتم که سخته بنیاد است
 درفش ملت عثمانیاں دوباره بلند
 چه گوئمت که به تیموریاں چه افتاد است!
 خوش نصیب که خاک تو آرمید اینجا
 که این زمین ز طلسم فرنگ آزاد است!

هزار مرتبه کابل نکوتر از دلی است
 که آن عجزه عروس هزار داماد است
 درون دیده نگه دارم اشکِ خنین را
 که من فقیرم و این دولتِ خداداد است
 اگر چه پیرِ حرم و ردِ کالان دارد
 کجاست نگاه که بزنند ترز پولاد است

سفر بہ غزنی و زیارت مزار حکیم سنائیؒ

از نواز شہائے سلطان شہید	صبح و شام، صبح و شام روزِ عید
نکتہ سخن خاوراں بہندی فقیر	میدان خسرو کیواں سیریا
تازہ شہر خسروی کرم سفر	شد سفر بزمِ سبک ترا نہ حضر
سینہ بخت دم بآں باد کے کپار	لالہ رست از فیض او در کوسار
آہ! غزنی آن حکیم علم و فن	مرغزار شیر مردان کہن
دولت محمود را زیبا عروس	از حنا بندان او دانائے طوس
خفته در خاکش حکیم غزنوی	از نوازے او دل مردان قوی
آں حکیم غیب آں صاحب مقام	ترک جوش رومی از ذکرش تمام

من زُپیدا، اوزُپنهان، دُسرور	ہر دورا سربایہ از ذوقِ حضور
اونقاب از چہرہ ایساں کشود	فکرِ من تقیرِ مومن وانمود
ہر دورا از حکمتِ سرانِ سبق	اوز حق گوید من از مردانِ حق
درفضائے مرتدا و سو ختم	تا مستاعِ نالہ اند و ختم
گفتم اے بینندہ اسرارِ جاں	بر تو روشن این جهان و آن جہاں
عصرِ ما وارفشہ آب و گل است	اہلِ حق مشکل اند مشکل است
مومن از افرنگیاں پیدا پنجدید	فتنہ یا اندر حرم آمدیدید
تا نگاہِ او ادب از دل نخورد	چشم اورا جلوہ افزنگ برد
اے حکیمِ غیب، امامِ عارفان	پنختہ از فیض تو خامِ عارفان
آنچہ اندر پردہ غیب است گوے	بو کہ آبِ رفته باز آید بجوے

روح حکیم ستانی از بهشت بریں

جواب می دہد

راز دامن خیر و شر گشتم ز فقر	زنده و صاحب نظر گشتم ز فقر
یعنی آں فقرے کہ داند راہ را	بہند از نور خودی اللہ را
اندرون خویش جوید لا الہ	در تہ شمشیر گوید لا الہ
فکر جہاں کن چوں زناں بر تن متن	ہمچو مرداں گوے در میدان فگن
سلطنت اندر جہان آب و گل	قیمت او قطرہ از خون دل
مومنان زیر سپر لاجورد	زنده از عشق اندولے از خواب نور
می ندانی عشق وستی از کجاست	ایں شعاع آفتاب مصطفیٰ است

زندہ تاسو ز او در جان تست	ایں نگہ دارندہ ایمان تست
باخبر شوازِ روزِ آب و گل	پس بزن بر آب و گل اکسیرِ دل
دل زدین سرِ چشمہ ہر قوت است	دین ہمہ از معجزاتِ صحبت است
دین مجراند کتبِ اے بے خبر	علم و حکمت از کتب دین از نظر
بوعلی دانندہ آب و گل است	بخیبر از خستگیاں دل است
نیش و نوشِ بوعلی سینا بہل	چارہ سازِ یہاں دل از اہلِ دل
مضطرب بحر است موجِ او بلند	خیرواں دریا بجوئے خویش بند
مدتے بر ساحلش پیچیدم	لطمہ ہائے موج او نا دیدم !
یک زمان خود را بدربارِ درنگن	تا روان رفت باز آید بہ تن
اے مسلمان جس را بہ حق مرو	نا امید از رحمتِ عالمے مشو

پروہ بگذا آشکارائی گزین	تا بہ لرزد از سجود تو زمین
دوش دیدم فطرت بتیاب را	روح آں ہنگامہ اسباب را
چشم او بر زشت و خوب کائنات	در نگاہ او غیب کائنات
دست او با آب و خاک اندر ستیز	آں ہم پیوستہ و این ریز ریز
گفتمش در جستجوئے کیستی؟	در تلاش تار و پودے کیستی؟
گفت از حکم خدائے ذوالمنن	آدمے نو سازم از خاک کن
مشت خاک کے را بصد رنگ آرمود	پے بہ پے تابید و سنجید و فرمود
آخرا و را آب و رنگ لالہ داد	لا الہ اندر ضمیر او نہاد
باش تا بینی بہار دیگرے	از بہارِ پاستاں رنگین ترے
ہر زمان تدبیر بادار و قریب	تا نگیری از بہارِ خود نصیب

بر درون شاخ گل دارم نظر غنچه بار دیده ام اندر سفر
 لاله را در وادی و کوه و دمن از دامن باز نتوان داشتن

بشنو و مرے کہ صاحب جستجو است

نعمت را کوہ سنوزا ندر گلو است!

بر مزارِ سلطان محمود علیہ الرحمۃ

خیز و از دل ناله ہا بے اختیار	آہ! آں شہرے کہ اینجا بود پار
آں دیار و کاخ و کویرانہ ایست	آں شکوہ و فال و فرافسانہ ایست
گنبدے! در طوفان و چرخ بریں	تربتِ سلطانِ محمود است این
آنکہ چوں کو دک لب از کوثرِ شست	گفت در گہوارہ نام او نخست
برقِ سوزاں تیغِ بے زہار او	دشت و در زر زندہ از یلغار او
زیر گردوں آیت اللہِ رشتش	قدسیاں قرآن سرا بر تیش
شوخی فکرم مرا از من رہود	تا نبودم در جہان دیر و زود
رخ نمود از سیمینہ ام آں آفتاب	پر و گیہا از فروغش بے حجاب

هر گروں از جلالش در رکوع از شعاعش دوش می گرد و طلوع
 وار هیدیم از جهان چشم و گوشتش فاش چون امروز دیدیم صبح دوش
 شهر غریبش یک بهشت رنگ بو آجوها غصه خوان در کلخ و کو
 قصر های او قطار اند قطار آسمان با قبه هایش هم کنار
 نکته سنج طوس را دیدیم بزم لشکر محمود را دیدیم بر زم
 روح سیر عالم اسرار کرد تا مرا شوریده بیدار کرد
 آن همه شتاقی و سوز و سرور در سخن چون رند بے پروا جور
 تخم اشک اندران ویرانه کاشت گفتگو با خدا ئے خویش داشت

تا نبودم سنجب را ز راز او

سو ختم از گرمی آواز او

مناجاتِ مردِ شوریدہ در برانہ غزنی

لالہ بہر یک شعاع آفتاب دارد اندر شاخ چندین پیچ و تاب
چوں بہار اورا کند عریانِ فاش گویدش جز یک نفس اینجا مباحش!
ہر دو آدمیکہ گرا ساز و برگ من ندانم زندگی خوشتر کہ مرگ!
زندگی سہمِ مصافِ نیش و نوش رنگِ ثنم امروز را از خونِ دوش!

الاماں از مکہ ایامِ الاماں

الاماں از صبح و از شامِ الاماں!

اے خدا! نقشِ بندِ جان و تن با تو ایں شوریدہ دارد یک سخن
فتنہ ہا بے نیم دریں دیر کہن فتنہ ہا در خلوت و در انجمن

عالم از قدرتِ دیر تو آمد پدید	یا خدائے دیگر اور آفسرِ پدید
نظارِ ہر شے صلح و صفا باطنِ ستیز	اہلِ دل را شیشہٴ دل ریز ریز
صدق و اخلاص و صفا باقی نماند	”آں قبحِ شکستِ آں ساقی نماند“
چشمِ تو بر لالہ رویانِ فرنگ	آدم از افسونِ شل بے آبِ رنگ
از کہ گیر و ربط و ضبطِ ایں کائنات؟	اشے شبِ عشوہٴ لاتِ مَنات
مرد حقِ آں بوندہٴ روشنِ نفس	نائبِ تو در جہاں او بود و بس
او بہ بندِ فقر و فرزندِ وزن	گر توانی سو مَناتِ او شکن
ایں مسلمان از پرستارانِ کیست؟	در گریبانِش یکے ہنگامِ نیست!
سینہٴ اش بے سوز و جانِش بے غروش	او سہرا فیلِ استِ صُورِ او خُروش!
قلبِ او نا محکم و جانِش نثرند	در جہاں کالائے اذنا الجہند

در مصافِ زندگانی بے ثبات دارد اندر آستینِ لات و منات
 مرگ را چوں کافران داندِ هلاک آتش او کم بهما مانندِ خاک!
 شعله از خاک او باز آفرین آں طلبِ آں جستجو باز آفرین
 باز جذبِ اندروں او را بدہ آں حسونِ ذوفنون او را بدہ
 شرقِ راکن از وجودش استوار صبحِ فردا از گریبانش برابر!

بحرِ احمر را بچوبِ او شگاف

از شکویش لرزہ افکن بہ قاف!

قندھار و زیارتِ خرقہ مبارک

قندھار آں کشورِ مینو سواد اہلِ دل را خاکِ او خاکِ مراد
 رنگِ ہا بو ہا ہو ہا آبِ ہا آبِ ہا تابندہ چوں سیابِ ہا
 لالہ ہا در خلوتِ کسارِ ہا نارِ ہا تیغِ بستہ اندر نارِ ہا
 کوئے آں شہر است مارِ کوئے دوست سارِ ہاں بر بندِ محلِ سوئے دوست

می سرایم دیگر از یارانِ نجد

از نوائے ناقد را آرم بوجد

غزل

از دیرِ مغال آیم بے گردشِ صہبامست!
 در منزلِ لا بودم از بادۂ الٰہ مست!
 دامنم کہ نگاہِ او ظرفِ ہمہ کس بیند
 کرد است مرا ساقی از عشوہ و ایامست!
 وقت است کہ بکشایم میخانہٗ رومی باز
 پیرانِ سرم دیدم در صحنِ کلیسامست!
 ایں کارِ حکیمے نیست ادا مانِ کلیمے گیر
 صد بندہٗ ساحلِ مست یک بندہٗ دریامست!

دل را بچسبم بروم از باد چسبم افسرد
 میرود بخیا با نها این لاله صحر است
 از حرف دلا و زش اسرار صرم پیدا
 حوی کافر کے دیدم در وادی بطحا مست !
 سینا است کہ فاران است ؛ یارب چه مقام است این ؟
 ہر ذرہ خاک من چشمے است تماشا مست !
 خرقہ آن بُرزخ لا یبغیان ویدش در کتبہ لی خرقتان
 دین او آئین تفسیر کل در جبین او خط تفسیر کل

۱۔ بُرزخ لا یبغیان : تلمیح بآیہ قرآن

۲۔ لی خرقتان الفقرو الجہاد - حدیث

عقل را او صاحب اسرار کرد	عشق را او تیغ جوہر کرد
کاروان شوق را او منزل است	ماہمہ یک مشت خاکیم اول است
آشکارا دیدش انسائے است	درمیش مسجداقصائے است
آمد از پیہرین او بوی او	داد مارا نعرہ اللہا ہو
بادل من شوق بے پروا چہ کروا	بادہ پُر زور با میسنا چہ کروا
رقصہ اندر سینہ از زور جنوں	تا زراہ دیدہ می آید بروں!
گفت من جبریلیم و نور میں	پیش ازین اورا ندیدم ایں چہ میں!
شعر رومی خواند و خندید و گسیت	یارب ایں دیوانہ فرزانہ کیست!
در حرم با من سخن زندانہ گفت	از مے و مِخ زادہ و پیمانہ گفت!

گفتش این حرف بیابانه چیست لب فرو بند این مقام خامشی است
 من ز خون خویش پروردم ترا صاحب آه سحر کردم ترا
 باز یاب این نکته را آن نکته رس عشق مردان ضبط احوال است بس
 گفت عقل و هوش آزار دل است مستی و وارفتگی کار دل است

نعره یازد تا فنا داند ر سجد

شعله آواز او بود، او نبود!

بر مرزا حضرت احمد شاہ بابا علیہ الرحمۃ موسس ملت افغانیہ

از خمیرش ملتے صورت پذیر	تربت آل خسرو روشن ضمیر
بافروغ از طوف اوسیمائے ہر	گنبدِ اوراحم داند سپہر
سکہ زد ہم با قلیم سخن	مثل فاتح آل امیر صف شکن
قدسیاں تسبیح خواں برخاک او	ملتے را داد ذوق جستجو
سلطنت ہار دو بے پروا گذاشت!	از دل دوست گہریزے کہ داشت
روح پاکش با من آمد در سخن	نکتہ سخن و عارف و شمشیر زن

۱۔ فاتح: سلطان محمد فاتح فاتح قسطنطنیہ

گفت می دانم مقام تو کجا است	نعمت تو خاکیں را کیما است
خشت و سنگ از فیض تو دارے دل	روشن از گفتار تو بیناے دل
پیش ماے آشناے کوئے دوست	یک نفس نشین کہ داری بوئے دوست
لے خوش آں کو از خودی آئینہ ساخت	و ندر آں آئینہ عالم رشت ساخت
پیر گردید این زمین و این سپهر	ماہ کو راز کو رچسپہاے ہر
گر می ہنگامہ می بایدش	تا نخستین رنگ بوباز آیدش
بندہ مومن سرفیلی کند	بانگ او ہر کہنہ را ہر ہم زند
اے تراخ داد جان ناشکیب	تو ز سر ملک دین داری نصیب

فاش گو با پور نادر فاش گوے

باطن خود را بہ ظاہر فاش گوے

خطاب پادشاہ اسلام علی حضرت نظام شاہ ایک کلام بنصرہ

اے قبائے پادشاہی بر تو راست سایہ تو خاک مارا کیسا است
خسروی را از وجود تو عیار سطوت تو ملک دولت را حصار
از تو اے سرمایہ فتح و ظفر تخت احمد شاہ راشانی دگر
سینہ ہائے ہر تو ویرانہ بہ از دل و از آرزو بیگانہ بہ
آبگوں تیغی کہ داری در کمر نیم شب از تاب او گرد و سحر
نیک می دانم کہ تیغ نا دراست من چہ گویم باطن او ظاہر است

حرف شوق آورده ام از من پذیر

از فقیرے رمز سلطانی بگیر

اے نگاہ تو ز شاہیں تیز تر	گر و این ملک خدا دادے نگر
ایں کہ می بینیم از تقدیر کیست؟	چسیت آن چہ کی می بایست نیست؟
روز و شب آئینہ تدبیر ماست	روز و شب آئینہ تقدیر ماست
باتو گوئیم اے جوانِ سخت کوش	چسیت فردا؟ دختر امروز و دوش
ہر کہ خود را صاحب امروز کرد	گر و او گرد و سپہر گرد کرد
او جهان رنگ و نور آبروست	دوش از و امروز از و فردا از و دست
مرد حق سرمایہ روز و شب ماست	ز ان کہ او تقدیر خود را کوکب ماست
بندہ صاحب نظر سپہر ام	چشم او بینائے نقتدیر ام
از نگاہش تیز تر شمشیر نیست	ماہمہ نخبیر! او نخبیر نیست!
لرز و از اندیشہ آں سچتہ کار	حادثات اندر بطون روزگار

چوں پدر اہل ہنس سرا دوست دار	بندہ صاحبِ نظم سرا دوست دار
ہمچوں آن غلہ آشیاں بیداری	سخت کوشش و پردم و کرازی
می شناسی معنی کرا چسیت؟	این مقامے از مقامات علی است
امتناں را در جہان بے ثبات	نیست ممکن جز بکداری حیات
سرگذشت آل عثمان را نگر	از فریب غریباں خونیں جگر
تا ز کرازی نصیبے داشتند	در جہاں دیگر علم افزا شدند
مسلم ہندی چرا میداں گذاشت؟	ہمت او بویے کرازی نہ داشت!
مشت خاکش اسپنخاں گردید سرد	گر عی آواز من کارے نہ کرد!
ذکر و فکر نادرستی در خون تست	قاہری بالہ بیری در خون تست
لے فروغ دیدہ بر ناو سپر	سرکار از ہاشم و محمود گیر

ہم ازاں مروے کہ اندر کوہ و ثروت	حق ز تیغِ اوبلست آوازہ گشت
روز ہا شب ہا تپیدن می توان	عصر و گیارہ فیریدن می توان
صد جہاں باقی است در قرآن ہنوز	اندر آیتش یکے خود را بسوز
باز فضاں را ازاں سوزے بدہ	عصر اورا صبح نوروزے بدہ
ملنے گم گشتہ کوہ و کمر	از جنبش دیدہ ام چیزے دگر
زانکہ بود اندر دل من سوز و درد	حق ز تقدیرش مرا آگاہ کرد
کار و بارش را نکو سنجیدہ ام	آنچہ پنهان است پیدا دیدہ ام
مرد میدان زندہ از اللہ ہوسست	زیر پائے او جان چارہ سوست
بندہ کو دل غیب اللہ نہ بست	می توان سنگ از زجاج شکست

اونگنجد در جهان چون و چسند تهمت ساحل باین دریامند

چوں زروئے خویش برگیر و حجاب

اوصاب است ثواب است عذاب!

برگ ساز کتاب حکمت است این دو قوت است باریک است

آں فتوحات جهان ذوق و شوق این فتوحات جهان تحت فوق

هر دو نغمه خدائے لایزال مومنان آں جمال است این جلال!

حکمت اشیا فرنگی زاد نیست اصل او حسد لذت ایجاد نیست

نیک اگر بینی سلمان زاده است این گهر از دست ما افتاده است

چوں عرب اندر اروپا پر کشاد علم و حکمت را بنا دیگر نه داد

دانه آں صحرا نشینان کاشتند حاصلش از فرنگیان برداشتند

ایس پری ارشیشہ اسلافِ ماست با حصیدش کن کہ او از قافِ ماست
 لیکن از تہذیبِ لادینہ گریز زان کہ او با اہل حق دار و ستیز
 فتنہ با این فتنہ پرواز آورد لات و عزّے جسم باز آورد
 از فسوش دیدہ دل نابصیر روح از بے آبی او تشنہ میرا
 لذتِ بیتابی از دل می برد بلکہ دل زین پسِ کگل می برد

کسند دوزخے غارتہ او بر بلاست

لالہ می نالد کہ وارغ من کجاست!

حق نصیب تو کند و ذوقِ حضور باز گویم آنچه گفتم در زبور

”مردن و ہم زیستن اسے نکتہ رس

ایں ہمہ از اعتبارات است و بس

مرد کمر سوزن نوا را مرده
 لذت صوت و صدا را مرده
 پیش چنگ مست و مسرور است کور
 پیش رنگ زنده در گور است کور
 روح باقی زنده و پاینده است
 ورنه این را مرده آل را زنده است
 آنکه حی لا یموت آمدنی است
 زبیتن باقی حیات مطلق است
 هر که بستی زبیت جز مرده نیست
 گرچه کس در ماتم اوزار نیست

برخور از قرآن اگر خواهی ثبات	در ضمیرش دیده ام آب حیات
می دهد ما را پیام لا تحف	می رسد بر مقام لا تحف
قوت سلطان موی از لا اله	هیبت مرقب از لا اله
تا دو تیغ لا و الا داشتیم	ما سو الله را نشان نگذاشتیم
خاوران از شعله من روشن است	ای خنک موی که در عصر من است
از تب و تابم نصیب خود بگیر	بعد از این ناید چون مرقب فقیر
گوهر دریای قرآن سفته ام	شرح رمز صبحه الله گفته ام
با مسلمانان غمی بخشیده ام	کمند شاخه را نمی بخشیده ام
عشق من از زندگی دارد سراغ	عقل از صبا نمی روشن ایام
نکته های خاطر افروز می گفت	با مسلمان حرف می پسوز می گفت

ہمچونے نالیرم اندر کوہ و دشت تا مقام خویش بر من فاش گشت
 حرف شوق آموختم و اسو ختم آتش افسردہ باز افرو ختم
 با من آہ صبحگاہ دادم اند سطوت کو پہ بجای دادم اند
 دارم اند سینہ نور لا الہ! در شراب من سرور لا الہ!
 فکر من گردوں سیر از فیض دوست جوے ساحل ناپیر از فیض دوست

پس بگیر از بادہ من یک دو جام
 تا درختی مثل تیغ بے نیام!

کپور آہٹ پرنٹنگس، ورکس اینڈ اسٹریٹ روڈ لاہور میں پابنت نام
لالہ گووانشا کپور پرنٹرز چھپی
سیکڑا، پرنٹری (کنابہ خانہ طلوع اسلام ٹکڈ روڈ ۲۵ پورہ)
سے شائع کیا

٩٧٩
٥٥

RES

ED

١٩١٥/١٥٥

DUE DATE

٩٧٩
٥٥

٩٧٩

١٩١٥/١٥٥

Checked 1991

Date

No.

Date

No.

RESERVED

٩٧٩